VIRGIL IERUNCA. EXILUL ŞI POEZIA

ASTRID CAMBOSE*

Titlul trimite în mod deliberat la povestirile camusiene reunite în volumul *Exilul şi împărăţia*. La 4 ianuarie 1960, aflând vestea accidentului de automobil în care murise Albert Camus, Virgil Ierunca îşi notează în jurnal: „Moartea care pândea fiecare clipă de fervoare din «regatul» existenţei sale îl «exilează» acum în iremediabil" (Ierunca 2000: 240), iar a doua zi: „Nu-mi amintesc să mă fi întristat mai mult moartea vreunui scriitor. Camus era pentru mine cel care făcea din literatură o paranteză pentru a se instala în acea zonă a conştiinţei unde cuvântul mărturiseşte prin arsură. Sunt acum un exilat a doua oară, fără acela care-mi dădea certitudinea că în Franţa sălăşluieşte încă speranţa, că demisia poate fi *încă* ruinată" (*ibidem*). În scurt timp îi consacră un eseu-editorial şi o conferinţă la Fundaţia Universitară „Regele Carol I"[1], ca o mărturisire publică asupra acestei vecinătăţi spirituale, conjugând admiraţia şi tristeţea; eseul este reluat în volumul *Româneşte* (Ierunca 1964), deschizând secţiunea care poartă, în amintirea revistei unde publica Albert Camus în perioada debutului său, la începutul anilor '40, subtitlul *Confluenţe*.

Atare consonanţe nu sunt doar rodul admiraţiei, ci şi al unor similitudini de destin. Camus, născut în Algeria colonială ca fiu al unor ţărani săraci, intrase la 21 de ani în partidul comunist, însă l-a părăsit repede şi a devenit un protagonist al luptei împotriva doctrinelor violenţei politice, exprimându-se, cu scurte intermitenţe, în contra curentului de opinie francez. Reformulând filosofia cu mijloacele literaturii, el a înfăţişat revolta ca pe opţiunea prin excelenţă a conştiinţei libere – punct în care se va fi regăsit total fibra de revoltat a lui Virgil Ierunca însuşi. De altfel, Camus subliniază faptul că revoltatul nu este omul resentimentului, cum le-ar fi plăcut unora să-l diagnosticheze, ci al valorilor la care face priză de conştiinţă: „tout mouvement de révolte invoque tacitement une valeur. […] La conscience vient au jour avec la révolte" (*L'Homme révolté*, în Camus 1984: 424), şi că, opunându-se curentului, revoltatul iese din exilul său interior şi certifică o

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, Str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

[1] Fundaţie creată în 1950 la Paris de românii din exil, cu finanţarea Comitetului Naţional Român.

ALIL, t. LV, 2015, Bucureşti, p. 225–235

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

umanitate superioară, o avansată conştiinţă a propriei responsabilităţi: „Dans l'épreuve quotidienne qui est la nôtre, la révolte joue le même rôle que le cogito dans l'ordre de la pensée: elle est la première évidence. Mais cette évidence tire l'individu de sa solitude. Elle est un lieu commun qui fonde sur tous les hommes la première valeur. Je me révolte, donc nous sommes" (*ibidem*: 432). Pentru un asemenea om, valoarea centrală este libertatea individuală. Din această perspectivă, este grăitor faptul că, în 1948, editura Gallimard ajungea să publice a 27-a ediţie a *Scrisorilor către un prieten german* (concepute cu doar câţiva ani înainte, în 1943–1944), prin care Camus se ridica împotriva nazismului în numele valorilor – chiar imperfecte – ale vieţii, ale individualismului. „Je vous combats parce que votre logique est aussi criminelle que votre cœur" (*Lettres à un ami allemand*, *ibidem*: 82). Autorul francez nu va cunoaşte aceeaşi audienţă însă când îşi va exprima poziţia anticomunistă, fapt care l-a incitat să şi-o exprime şi mai clar, mai ales după ce a constatat că un artist nu poate fi indiferent faţă de totalitarism: „Les tyrannies d'aujourd'hui se sont perfectionnées; elles n'admettent plus le silence, ni la neutralité. Il faut se prononcer, être pour ou contre. Bon, dans ce cas, je suis contre" (*Actuelles* II; *chroniques 1948–1953* – *ibidem*: 800).

Prin ce anume consonează exilul şi poezia lui Virgil Ierunca cu *Exilul şi împărăţia* lui Camus? În primul rând, prin accentul pus pe starea de exil ca situaţie-limită, ca „aruncare" (în lume mai întâi, apoi în istorie), pe absurdul existenţei – şi în acelaşi timp prin refuzul de a rămâne pasiv: „Paradoxal, cred însă că tocmai în acest impas al nenădejdii trebuie să ne investim existenţa prin fapte. Să nu ne încrucişăm braţele, să provocăm necontenit acea parte de demnitate din noi pentru a rămâne în picioare, într-o lume în genunchi. Şi poate că fapta e mai cu rost – rodul unui adevărat a fi – atunci când nu aşteaptă nicidecum răsplata" (Ierunca 2000: 317).

Exilatul se defineşte ca atare doar raportându-se la o patrie pierdută, la o apartenenţă pe care destinul i-o interzice. Pentru ambii scriitori, „patria" interzisă este, în diferite ipostaze, tocmai spaţiul interior cel mai propriu. Cele şase povestiri din *L'Exil et le Royaume* desfăşoară şase situaţii paradigmatice pentru ce înseamnă *exilul*: pentru personajul principal din *La femme adultère*, exilul reprezintă pierderea pasiunii feminine şi a şansei maternităţii, pentru omul religios din *Le renégat*, e pierderea fervorii care dă naştere certitudinii mistice, pentru muncitorul din *Les muets*, este momentul când înţelege inutilitatea muncii sale, pentru rebelul din *L'hôte*, exilul începe odată cu îmblânzirea, în clipa când lupta nu mai are sens pentru el, iar pentru pictorul din *Jonas ou l'artiste au travail*, odată cu muţenia în faţa pânzei goale. *Împărăţia* va fi, prin contrast, spaţiul în proiecţie imaginară al fervorii. Evident, *le royaume* este pentru Virgil Ierunca ţara însăşi, pierdută în plan istoric şi recuperată în plan poetic: „Absenţa te dăruie unei prezenţe şi mai reale. Pierzând-o, ţara devine spaţiu de dor" (*ibidem*: 57). Anumite ocazii – cum a fost, de exemplu, necrologul dedicat lui Mihai Cismărescu în revista „Limite" – îi oferă posibilitatea de a-şi formula propriile adevăruri, comune cu ale celui evocat, cu o sinceritate liminară, fără frică de cuvinte mari sau de patetism. „Mă asculta [Mihai

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

Cismărescu, n.n.] cu o politeţe potolită, dar pesimismul lui nu se convertise încă în acea fraternitate virilă ce conferă pesimiştilor pasiunea – ultimă – de a miza pe imposibil. Imposibilul era România. [...] Un lucru e sigur: când a descoperit România, Mihai Cismărescu a descoperit-o ca un cavaler şi ca un logodnic. Cu pasiune, cu fidelitate, cu acele accente de agonie activă ce conferă intelectualului român în exil o vocaţie şi, mai ales, o responsabilitate" (Ierunca 1983: 1). Un alt necrolog semnat de Virgil Ierunca duce şi mai departe mărturisirea: „A fi obsedat de România – în exil – e o probă de sănătate morală şi de responsabilitate spirituală. Mircea Eliade a fost un *astfel* de obsedat. El n-a fost însă copleşit – subit – de acest «*amour-fou*» care ne-a transformat pe unii dintre noi în nişte amanţi aproape suprarealişti ai ţării" (Ierunca 1986: 24).

Astfel trăită, dragostea de ţară se converteşte în poezie.

Înainte de exil

Virgil Untaru, copil de ţărani din Lădeşti (Vâlcea), şi-a început „cariera" de *frondeur* foarte devreme. În ultima clasă de liceu, fiind plictisit de succesul previzibil cu care şi-ar fi trecut bacalaureatul acasă, în Râmnicu-Vâlcea, unde era considerat o glorie locală, decide să plece la Bucureşti şi îşi dă examenul de maturitate, în 1939, la „Spiru Haret"[2]. Ca student (la Litere şi Filosofie) se situează în răspăr faţă de conformismul de dreapta universitar. Sugestiv în acest sens este răspunsul dat lui Nicolae Florescu la întrebarea „Ce a determinat orientarea dv. pretimpurie spre stânga?": „Nu uitaţi că eu am intrat în viaţa publică în «anul legionar». La început mă amuzam, produceam tot felul de provocări. Ţin minte când istoricul P.P. Panaitescu, pe care-l apreciam fără să ştiu că era legionar şi că se preta să se pună până în cele mai jenante situaţii, a inaugurat «anul legionar» cu, firesc, *Imnul regal*, m-am sculat şi eu în picioare ca tot omul, dar m-am aşezat imediat, ostentativ, pe bancă, în clipa când a început să se cânte *Sfântă tinereţe legionară*. Au venit doi tipi, m-au luat de braţe, m-au ridicat şi m-au aruncat afară în stradă. În esenţă nu mi-au făcut nimic, doar m-au exclus de la sărbătoarea lor. Exista un anume teribilism în atitudinea mea, un teribilism determinat şi de vârstă, desigur" (Virgil Ierunca, în Corbea, Florescu 2002: 84). Dincolo de gustul pentru

[2] Acest comportament atipic îi va induce în eroare chiar pe unii autori de dicţionare de istorie literară, precum Lucian Pricop, care, la intrarea dedicată lui Virgil Ierunca, scrie că ar fi făcut şi liceul la Spiru Haret. Semnalăm şi o altă confuzie, mai gravă, a dicţionarului: afirmaţia că „Agora", revista, pe care au scos-o – în număr unic – Virgil Ierunca şi Ion Caraion, ar fi apărut în vara lui 1946 (de fapt, era vara anului 1947, dar, ştiind că Virgil Ierunca rămăsese la Paris încă din februarie 1947, autorul dicţionarului va fi presupus că unui „fugar" nu i s-ar mai fi tipărit nimic în ţara guvernată de Petru Groza. Asemenea „deducţii" reflectă tendinţa multora dintre cercetătorii de astăzi de a simplifica lucrurile, de a considera că apele erau deja despărţite în 1947 şi că dominaţia sovietică, cu tot cortegiul ei de represalii, era deja ferm instaurată. Nu aşa au stat lucrurile: după câţiva ani de luptă pentru putere, balanţa s-a înclinat definitiv pe 30 decembrie 1947, când sovieticii au reuşit, în urma unui şantaj, înlăturarea regelui Mihai şi abia din 1948 sovietizarea fostei Românii, devenită RPR, a intrat în linie dreaptă).

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

provocări însă, Virgil Ierunca îşi explică troţkismul de extremă tinereţe ca pe un mod de a fi în acelaşi timp şi împotriva lui Stalin (care ordonase în 1940 ca rivalul său să fie asasinat[3]), şi împotriva dreptei antonesciene. La atracţia „eroului" martirizat Troţki se adăugau elemente de contagiune, precum simpatia suprarealiştilor *in corpore* ori influenţa lecturilor din Victor Serge. Pe 24 aprilie 1960, acum matur, regăsind pe cheiurile Senei *La Ville conquise*, Virgil Ierunca îşi nota în jurnal: „De Victor Serge se leagă o bună parte din «troţkismul» anilor mei tineri. Aş putea spune chiar că nu Troţki, ci Victor Serge mi-a insuflat avânturile «revoluţionare». De Troţki m-am apropiat din cauza rechizitoriului impecabil pe care l-a făcut lui Stalin şi «revoluţiei trădate». Adeziunea nu era însă desăvârşită: referinţele lui la un marxism ortodox, pe de o parte, şi cultul unei revoluţii permanente, în fond tot atât de sângeroase şi absurde, pe de altă parte, mă opreau totdeauna pe pragul adeziunii. Dacă Troţki n-ar fi fost o *victimă*, poate că nici nu m-aş fi lăsat «chemat» de «proiectele» sale. Şi încă ceva care demonstrează, în fond, «estetismul» meu «revoluţionar»: dacă n-ar fi fost luat în braţe de André Breton, revoluţionarul pur nu mi-ar fi capturat disponibilitatea de a visa visul acţiunii, angajamentului etc. Victor Serge era însă altceva. Era *intelectualul* şi *victima* prin excelenţă, ros de fervoarea ideii. [...] *La Ville conquise* [...] am citit-o prima oară într-un pătul. Era în vara fierbinte a lui 1944" (Ierunca 2000: 319).

Troţkismul a fost o opţiune – în primul rând *antistalinistă* – pentru care scriitori precum Varlam Şalamov sau Evghenia Ghinzburg au fost trimişi în lagărele din Kolîma zeci de ani. A echivala, aşadar, această frondă a pe atunci foarte tânărului Virgil Ierunca (mai ales că nu a fost decât un scurt episod) cu o poziţie *comunistă* articulată ca atare denotă o lectură lipsită de acurateţe şi de subtilitate analitică.

Prietenii din prima tinereţe erau rebeli ca şi el, bravând cenzura antonesciană; revistele la care scriau sfârşeau adesea prin a fi interzise. Alături de Geo Dumitrescu, coleg de facultate şi bun amic – de la care, de altfel, a preluat pseudonimul *Ierunca*[4] –, a iniţiat revista „Albatros", unde publica, între alţii, şi Dinu Pillat. Virgil Untaru semna în „Albatros" articole dure împotriva „literaturii certate cu sublimul şi donquijotescul absolut" (Virgil Ierunca, apud Valea 2002: 102). După câteva luni de apariţie, în vara anului 1941 „Albatrosul" e suspendat. Albatrosiştii se regrupează până în anul următor la „Tinereţea", de unde Miron Radu Paraschivescu îi introduce la „Timpul", continuat, din decembrie 1943, prin „Ecoul" (în care Virgil Ierunca avea o rubrică despre literatura franceză). S-a remarcat faptul că, deşi „Timpul" şi „Ecoul" erau subvenţionate de Ministerul

[3] „Data asasinării lui Troţki, 20 august 1940, a fost pentru mine crucială. Din acea zi de august am început să studiez atent opera revoluţionarului şi să devin, la rândul meu, ceea ce se cheamă un troţkist. Nu unul ortodox, bineînţeles, însă omorârea lui a însemnat pentru mine un fel de răstignire-în-istorie care cerea, neapărat, angajamentul. (Împlinisem, cu câteva zile înainte, douăzeci de ani!)" (Ierunca 2000: 332).

[4] Geo Dumitrescu debutase în 1939 în revista „Cadran", cu pseudonimul *Vladimir Ierunca*; povestea „transferului de proprietate" asupra pseudonimului *Ierunca* o aflăm din „salutul radiofonic" adresat de Geo Dumitrescu – *Un salut radiofonic de departe pentru octogenarul Virgil Ierunca*, în „Jurnalul literar", Bucureşti, nr. 15–18, august–septembrie 2000.

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

Propagandei, condus de Mihai Antonescu, directorul „Ecoului", Mircea Grigorescu, le cedase comuniştilor o parte din cota de hârtie a ziarului său pentru ca ei să editeze clandestin „România liberă" (unde Virgil Ierunca făcea pagina culturală). Pe atunci apele nu erau clar despărţite şi persoanele contau – încă! – mai mult decât culorile ideologice. Tabloul publicaţiilor româneşti din perioada cuprinsă între dictatura antonesciană şi instalarea regimului sovietic a fost un *puzzle* complicat. Aceiaşi oameni publicau atât în gazetele de dreapta, cât şi în cele de stânga – era şi cazul lui Virgil Ierunca, deţinător al cronicii literare şi la „Fapta", care afişa fotografiile lui Antonescu, Hitler sau Franco (vezi Valea 2002, capitolul *Între adevăr şi legendă*), şi la „România liberă", ziarul comuniştilor. Merită amintit că în aceeaşi perioadă chiar scepticul Eugen Ionescu, aflat la Paris, se apropiase de comunism (colabora la „La Roumanie Libre", revistă pariziană pandant al celei bucureştene cu acelaşi titlu); dar era un moderat, iar de prin '46 s-a oprit (vezi Corbea, Florescu 1998). Ca orientare politică, Virgil Ierunca a fost, după cum a spus el însuşi în repetate rânduri, simpatizant al „progresismului revoluţionar" – fiind din 1945 membru în Mişcarea Tineretului Progresist (cu Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Eugen Jebeleanu, Vladimir Colin, Miron Radu Paraschivescu, Petru Comarnescu, Mihnea Gheorghiu, George Tomaziu şi alţii). Ca prestaţie gazetărească propriu-zisă însă, multe îl deosebeau de colegii lui. Ion Caraion, de exemplu, nu alterna doar revistele unde publica („Axa", „Falanga", la extrema dreaptă, „Scânteia Tineretului" ori „România liberă", la stânga), ci şi „convingerile" exprimate, astfel încât putea să aducă elogii egale Căpitanului, în poemul legionar *Drumul robilor*[5], sau lui Lenin, în poemul *Omul profilat pe cer*[6].

Nu contează *unde* scrii, dar contează *ce* scrii. Din această perspectivă, publicistica din ţară a lui Virgil Ierunca a fost constant de stânga, preocupată însă doar de cultură, nu de politică. Mai apelăm la o exemplificare, cu gândul la vocile care l-au acuzat, între altele, că „a făcut" „Scânteia tineretului" împreună cu Nicolae Ceauşescu. O minimă cercetare documentară lămureşte situaţia. „Scânteia tineretului" a apărut la 5 noiembrie 1944, seria deschizându-se cu un număr aniversar dedicat Revoluţiei Socialiste din Octombrie; redactor responsabil era Mihnea Gheorghiu, deci un coleg din Mişcarea Tineretului Progresist. Numărul 1 al revistei conţinea un editorial semnat: Nicolae Ceauşescu şi un articol al lui Ion Caraion: *Majakovski, poetul revoluţiei*; de altfel, din primele 32 de numere, Nicolae Ceauşescu semnează în 4, Ion Caraion în 14[7], iar Virgil Ierunca intră

[5] În caietele de poezie „Zaratustra", noiembrie 1940: „Străvezie linişte de aramă,/ Nicadorii calcă peste vreme;/ Nu mai este nimeni să ne cheme/ Răstignirea-n braţele de mamă.// Au rămas cetăţile-n piroane,/ Inima bolnavă de dreptăţi,/ C-au murit as'noapte în cetăţi/ Patruzeci de arhangheli, Căpitane...//" (apud Valea 2002: 133).

[6] În „Scânteia tineretului", nr. 12 din 21 ianuarie 1945, număr dedicat în întregime lui V.I. Lenin, care tocmai murise.

[7] Dintre articolele lui, amintim poemul dedicat lui Lenin, *Omul profilat pe cer*, un articol despre Maxim Gorki, altul despre migraţia masivă a ţăranilor spre oraşe, ca urmare a condiţiilor „favorabile" ce li se creează în mediul urban-muncitoresc, altele despre *Condiţiile de creaţie* [sic!] *ale scriitorului tânăr* etc.

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

numai cu două articole: *Preşedintele Lincoln* şi *Trebuinţa spectacolului*, ambele scrise curat, fără „nume sacre" din panteonul comunist, fără vocabular de lemn, fără îndemnuri politice. Virgil Ierunca a fost, aşadar, departe de „a face revista".

Totuşi, aceste colaborări, câte au fost, au devenit sursa unei continue autoacuzări. Ca şi Soljeniţîn, care, aducându-şi aminte cu amărăciune de (micile) compromisuri făcute în perioada cât/când încă îşi mai căuta un loc printre confraţii săi politic „ortodocşi", se autoînvinuia (vezi, de exemplu, Maticiuc 2014, cap. *Mărturia lui Soljeniţîn*) pentru acele cedări şi îşi rescria după ani de zile proze precum romanul *Primul cerc*, Virgil Ierunca va reveni deseori asupra „păcatelor" sale împotriva României, în jurnal, dar mai ales în interviuri şi convorbiri. Vina unor începuturi marxiste o împărtăşeau, de altfel, în anii din preajma celui de-al Doilea Război Mondial, majoritatea intelectualilor europeni (vezi, de exemplu, Aron 1951, 1999, 2007, Bernanos 1953, Besançon 2007, Miłosz 2008). Mulţi dintre ei au trăit fascinaţia ideologiei din care, scuturându-se, au devenit mai ştiutori şi mai capabili să o înfrunte. Jeanne Hersch, recomandată mai târziu de Monica Lovinescu ca primul nume în problema libertăţii (Lovinescu 2008), îşi prefaţa eseul *Idéologies et réalité* cu mărturisirea că este socialistă, membră a Internaţionalei a II-a[8]; Camus, înainte de a deveni un mare apărător al valorilor democraţiei occidentale, a fost câţiva ani membru al Partidului Comunist; de stânga au fost, la început, şi Malraux, Simone Weil, Pierre Emmanuel, Merleau-Ponty, Boris Suvarin, Koestler, Soljeniţîn sau Musil – şi lista ar putea continua. Dar tot din partea foştilor adepţi a primit totalitarismul comunist cele mai grele lovituri, după cum observa Virgil Ierunca în jurnalul său[9].

Concluzia? „Am acceptat întotdeauna Drumul Damascului. Am crezut că aşa este bine" (Virgil Ierunca, în Corbea, Florescu 2002: 104). Minunea de pe calea Damascului a fost, cum se ştie, transformarea lui Saul, marele prigonitor al creştinilor, în apostolul Pavel, o *metanoia* crucială pentru evoluţia creştinismului. Prin acest motiv neotestamentar este desemnată metaforic convertirea la libertate a foştilor susţinători ai totalitarismului. „Drumul Damascului" înseamnă dreptul oricui de a se trezi, de a-şi vedea greşeala şi de a o îndrepta, pe de o parte, iar pe de alta, înţelegerea pentru cei aflaţi în această situaţie. Virgil Ierunca nu refuza nimănui acest drept, cu condiţia ca trezirea să reprezinte o opţiune de conştiinţă autentică, deci să atragă după sine şi exigenţa unei atare transformări. Un episod

[8] „Lorsqu'il s'agit de choix et de valeurs, une subjectivité déclarée permet sans doute de mieux approcher le réel qu'une prétendue objectivité. Je suis socialiste, membre du Parti socialiste suisse, et à travers lui, de la IIe Internationale" (Hersch 1956: XIII).

[9] „Încă o dată se adevereşte aportul excepţional al celor care, trăind experienţa comunistă din idealism, nevoie sau patimă, se trezesc pentru a striga lumii adevărul.[...] Nu e o întâmplare că loviturile cele mai grele pe care le primeşte bolşevismul nu vin de la adversarii lui născuţi, ci făcuţi. Făcuţi şi refăcuţi de experienţa tragică. De la marxiştii care iau distanţe (Raymond Aron, Jules Monnerot), de la aventurierii unei Comune intelectuale (Malraux, Sperber), de la militanţii autentic revoluţionari (ucenici direcţi sau indirecţi ai lui Troţki, un Victor Serge, un Arthur Koestler), sau pur şi simplu de la oameni cinstiţi, târâţi pe nesimţite într-un proces istoric ce s-a dovedit născător de impostură (un Boris Suvarin)" (Ierunca 2000: 84).

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

paradigmatic în acest sens s-a petrecut în exil în anii 1949–1950: Constantin Virgil Gheorghiu, fost redactor la „Timpul", unde, din cauza reportajelor de război violent antisemite, avea o reputație foarte proastă (se pare că era şi informator al Gestapoului), ajunge la Paris şi publică la editura Plon romanul *Ora 25*, cu o prefață elogioasă scrisă de Gabriel Marcel; are un succes de vânzare imens pentru că oferea o descriere „fierbinte" a suferințelor României sub legionari, prezentate pe gustul publicului larg francez. Ironia este că traducerea din limba română, după ce a fost refuzată de Mihai Cismărescu – „Nu traduc eu asemenea bazaconii!" (*ibidem*) – a fost acceptată de Monica Lovinescu[10], sub pseudonimul Monique Saint-Côme; după mărturia ei, nici nu a fost vorba de o traducere propriu-zisă, ci de o adaptare, de transformarea unui manuscris prolix de mii de pagini într-un roman de trei sute de pagini. Înainte de publicarea *Orei 25* avusese loc o scenă penibilă: C.V. Gheorghiu îngenunchease în fața lui Virgil Ierunca, în Jardin du Luxembourg, cerându-i să-l ierte pentru oportunismele bucureştene pe care acesta din urmă i le cunoştea foarte bine, deoarece din pricina unora avusese de suferit în mod direct. Reacția a fost de iertare totală: „Dle Gheorghiu, nimic! Dacă d-ta vrei să devii alt om decât cel pe care l-am cunoscut eu în Bucureşti, între noi nu mai există niciun fel de divergențe sau animozități" (Ierunca 2000: 104). C.V. Gheorghiu a devenit apoi un romancier celebru la Paris. Pe 5 octombrie 1949, o intrare din jurnalul lui Virgil Ierunca surprindea desfăşurarea tensionată a evenimentelor: „Const. Virgil Gheorghiu mă invită şi încă: «mi-ar face o nesfârşită bucurie să te văd». Ei bine, nu. Paharul e prea plin[11]. [...] Când am acceptat să întind mâna acestui personaj, am făcut-o pentru că socoteam că suferința, exilul l-au schimbat. Pentru mine, orice exilat e, într-un fel, pe drumul Damascului. Const. Virgil Gheorghiu, din nefericire, a redevenit ceea ce era la «Timpul», omul căruia, ani şi ani, nu puteam să-i dau «bună ziua». Pe măsură ce are succes, el îşi descoperă identitatea, nemuşcată de suferință, neconvertită de exil. Din nou, nu-i voi mai da «bună ziua»" (Ierunca 2000: 90). După *Ora 25*, C.V. Gheorghiu, dornic de triumf şi pe piața americană, a scris pentru evreii de acolo *A doua şansă*, un roman în care revalorifica pasaje din reportajele sale de război antisemite (precum *Ard malurile Nistrului*) transcriindu-le în cheie inversă de lectură; naratorul se autoprezenta ca un erou *filosemit* aruncat într-o Românie mai monstruoasă chiar decât Germania nazistă (Corbea, Florescu 2002: 104–107). Atunci Virgil Ierunca a declanşat un adevărat scandal de presă citând masiv din *Ard malurile Nistrului* şi demonstrând cum au fost reconvertite în noul roman fostele pasaje *antisemite*. Reacția lui a fost greu acceptată de ceilalți exilați: „Tot exilul românesc s-a supărat pe mine. M-am certat cu foarte mulți atunci:

[10] „Când am spus că o s-o fac, m-am gândit că este, totuşi, o carte asupra suferinței româneşti. Cu toate că erau acolo lucruri false, mi-am zis că se va vorbi cumva de România" (Monica Lovinescu, în Corbea, Florescu 2002: 105).

[11] Virgil Ierunca se referea la ingratitudinea lui C.V. Gheorghiu față de Mircea Eliade şi față de profesorul N.I. Herescu, care îl sprijiniseră înainte de a fi devenit celebru; la acea dată probabil nu ştia şi despre ingratitudinea autorului *Orei 25* față de Monica Lovinescu, traducătoarea cărții, căreia refuzase să-i plătească munca.

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

«Ierunca a înnebunit!». Eu le-am spus: «Decât să avem un scriitor de succes întruchipat de Const. Virgil Gheorghiu, mai bine să rămânem necunoscuți încă o mie de ani»" (*ibidem*: 106). Cu alte cuvinte, drumul Damascului există, dar el nu şerpuieşte către succes, ci trece – drept – prin suferință.

Din perioada de dinainte de exil a lui Virgil Ierunca, mai cunoscută este dezbaterea asupra „crizismului" declanşată de articolul său *Există o criză a culturii româneşti* din „România liberă" (30 septembrie 1946). „Criza culturii noastre este, în fond, şi criza unui tineret şi a unui stil al tinereții în cultură. [...] Tinerii refuză libertatea, pentru că au despre libertate o concepție sportivă. Sunt nişte impostori importanți, care mimează definitiv conştiința şi cunoştința. Ei ştiu întotdeauna ce vor, nu-i tulbură nimic, nicio intervenție umană, în rosturile lor precise. Sunt olimpici ca însăşi ignoranța, ignoră cu sistem şi fac din refuzul devenirii sau înțelegerii o curioasă aristocrație a certitudinii. [...] Maturitatea în cultură presupune respect pentru adevăr, inițiativă pentru acte, sinceritate în acte, violență revoluționară în modalitatea de a exista sincer. [...] Invitația la maturitate e singura modalitate de salvare a culturii româneşti – în plină şi reală criză" (apud Pelin 2001: 30–31).

Un alt articol al lui, din ziua precedentă, 29 septembrie, în care reproşa lipsa unor publicații literare serioase, era o „introducere" în problema ce va fi abordată frontal pe 30 septembrie. Tarele presimțite de Virgil Ierunca atunci – instalarea în certitudini şi într-un fals optimism, impostura intelectuală, ignoranța cultivată cu îndărătnicie – şi-au vădit malignitatea în deceniile următoare, iar lipsa de libertate interioară, tradusă în obedienta față de marxism-leninism, jdanovism şi alte asemenea vânturi politice care ne-au bătut atâta timp dinspre Răsărit, a parafat actul de deces al unei mari părți din cultura noastră şi îşi face simțite efectele până astăzi. În octombrie 1946, în „Jurnalul de dimineață" (al lui Constantin Vişoianu), Ion Caraion relua problema, încheind cu o întrebare: „[...] dacă nu există o criză a culturii, aşa cum afirmă câteva voci, aparținând unor formațiuni politice, şi dacă există, în schimb, o libertate de exprimare, pentru ce ziarul care şi-a luat angajamentul să publice articolul-discordie al lui Virgil Ierunca nu-şi ia mai departe angajamentul moral de a susține prin acelaşi colaborator sau prin alții punctul de vedere cu care a pactizat?" (apud Pelin 2001: 35). Comuniştii replicau cu teza că nu era nicidecum vorba despre o criză a culturii, ci de „zorile unei lumi noi". În 1951, amintind într-o epistolă către Gheorghe Pintilie (Pantiuşa) de anii 1946–1947, Nicolae Moraru îi numea „perioada în care maniştii au deschis campania cu privire la pretinsa criză a culturii" – iată cum Virgil Ierunca ajunsese, peste noapte, chiar şi „manist"!

Ceea ce prin articolele lui Virgil Ierunca şi Ion Caraion s-a impus în prim-plan ca un fenomen *acut* al vieții culturale româneşti era de fapt o suferință *cronică*. Semnale de alarmă referitoare la incultura poeților tineri formulase şi Ştefan Baciu, încă din 1941–1942, în „Universul literar", iar lipsa de libertate fusese denunțată, cu riscurile aferente, de liderul tineretului liberal, Mihai Fărcăşanu

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

(scriitorul Mihail Villara)[12], într-o celebră conferinţă din 1946 – pentru a nu da decât două exemple din care se vede că problema *crizei* în cultura românească a fost un subiect de mare interes în perioada premergătoare instalării comunismului.

„Crizismul" a devenit, după 1947, un cal de bătaie. Al. Săndulescu reia în articolul *Literatura română şi comunismul* câteva informaţii dintr-un studiu semnat de Ana Selejan, care merită citate *in extenso*: „Au loc în această perioadă tulbure, de tranziţie, o serie de «campanii», iniţiate, bineînţeles, de către ideologii PCR, care puneau în evidenţă idei şi aspecte, «obiective» care au dominat presa timpului, ca «literatura pentru masse» (1944–1945), literatura «turnului de fildeş» (1945–1946), «trădarea intelectualilor» (1946), lupta contra «criziştilor» (1946–1947), contra decadentismului şi a altor *-isme* (1947–1948). Se discuta acum cu insistenţă despre scriitorul ca luptător social; G. Călinescu susţinând, nu ştiu cât de convins, mai degrabă demagogic, inferioritatea intelectualului, cerea «ajutor muncitoresc» (?!). El trebuia să «adere», să aibă o clară opţiune politică, potrivit concepţiei lui Lenin: «Cine nu e cu noi e împotriva noastră». Nu era loc de nuanţe. [...] Poziţiile opuse cunoscute, independenţa artistului vs angajarea lui politică, sunt ireconciliabile. Din acest moment apare termenul (sintagma) de criză a culturii româneşti, care va genera o nouă polemică de răsunet. Dezbaterea începe în toamna lui 1946, deschisă de Virgil Ierunca. El vorbea în numele «purităţii culturii, al libertăţii şi demnităţii actului artistic». Ideologii PCR au numit fenomenul «crizism», iar pe susţinătorii lui, «crizişti». Ei, activiştii, negau criza, «crizele […] sunt specifice culturii burgheze». […] Anticriziştii, precum Grigore Preoteasa, Traian Şelmaru, îi numesc pe susţinătorii crizei culturale «ideologi burghezi». Bineînţeles că aceştia vor fi învinşi prin tot felul de constrângeri (cenzura, nerepartizarea cotei de hârtie, puşcăria) de către partizanii «sensului unic», nu alţii decât reprezentanţii cei mai fideli ai leninistei «literaturi de partid», care merg de aici încolo «din victorie în victorie»" (Săndulescu 2006: 7).

În decembrie 1947, Virgil Ierunca a plecat din România cu o bursă a guvernului francez; era o plecare dorită ca ruptură[13] faţă de atmosfera politică şi intelectuală în care nu-şi mai găsea rostul[14], dar şi o urmare firească a admiraţiei lui faţă de literatura franceză, pe care o cunoştea ca nimeni altul din generaţia sa. Se înscria, plecând, într-un val de intelectuali şi oameni politici anticomunişti care căutau un refugiu în *lumea liberă*.

[12] Mihai Fărcăşanu a fost urmărit de comunişti în legătură cu mişcarea de rezistenţă cunoscută sub numele de „Sumanele Negre" (care nu îi desemna doar pe membrii Gărzii de Fier – vezi informaţiile din Ionescu 1965). Pe 15 iunie 1949, Virgil Ierunca îşi nota în jurnal: „Continui să am aceleaşi sentimente faţă de Mihai Fărcăşanu. Nu pot uita conferinţa lui despre libertate în 1946 la Fundaţia Carol, scandalul dezlănţuit de agitatorii comunişti, chipul lui romantic îndurerat de apusul libertăţilor" (Ierunca 2000: 59).

[13] „Mă uit înapoi şi văd rolul important al fugilor în decorul existenţei mele. [...] Dacă n-aş fi plecat de atâtea ori, azi aş fi liber să-mi transfer tristeţile pe alt portativ" (Ierunca 2000: 159).

[14] Iritaţi de permanentele sale insubordonări, confraţii din presa de stânga îi doreau plecarea; de exemplu, Nicolae Bellu de la „România liberă" i-ar fi spus: „Pleacă, mă, la Paris, că ne distrugi!" (Monica Lovinescu, în Corbea, Florescu 2002: 79).

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Aron 1951 = Raymond Aron, *Les guerres en chaîne*, Paris, Gallimard.
Aron 1999 = Raymond Aron, *Spectatorul angajat*, Bucureşti, Editura Nemira.
Aron 2007 = Raymond Aron, *Opiul intelectualilor*, traducere de Adina Dinițoiu, Bucureşti, Editura Curtea Veche.
Bernanos 1953 = Georges Bernanos, *La Liberté pour quoi faire?*, Paris, Gallimard.
Besançon 2007 = Alain Besançon, *Nenorocirea secolului*, traducere de Mona Antohi, Bucureşti, Editura Humanitas.
Camus 1984 = Albert Camus, *Essais*, Paris, Gallimard.
Camus 1957 = Albert Camus, *L'Exil et le Royaume*, Paris, Gallimard.
Caraion 1946 = Ion Caraion, *Criza culturii româneşti*, în „Jurnalul de dimineață", 17 octombrie.
Corbea, Florescu 1998 = Ileana Corbea, Nicolae Florescu, *Întoarcerea proscrişilor: reevaluări critice şi memorialistice ale literaturii exilului*, Bucureşti, Editura Jurnalul Literar.
Corbea, Florescu 2002 = Ileana Corbea, Nicolae Florescu, *Resemnarea cavalerilor: reevaluări critice şi memorialistice ale literaturii exilului*, Bucureşti, Editura Jurnalul Literar.
Dumitrescu 2000 = Geo Dumitrescu, *Un salut radiofonic de departe pentru octogenarul Virgil Ierunca*, în „Jurnalul literar", nr. 15–18, august–septembrie, p. 1.
Hersch 1956 = Jeanne Hersch, *Idéologies et réalité. Essai d'orientation politique*, Paris, Plon.
Ierunca 1964 = Virgil Ierunca, *Românește*, Paris, Fundația Regală Universitară Carol I.
Ierunca 1983 = Virgil Ierunca, necrolog pentru Mihai Cismărescu, în „Limite" (Paris), nr. 40–41, decembrie, p. 1.
Ierunca 1986 = Virgil Ierunca, *Mircea Eliade* [necrolog], în „Limite" (Paris), nr. 48–49, noiembrie, p. 24.
Ierunca 2000 = Virgil Ierunca, *Trecut-au anii... Fragmente de jurnal. Întâmpinări şi accente. Scrisori nepierdute*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Ionescu 1965 = Ghiță Ionescu, *1947: ultimul an al Regatului Român*, în „Ființa românească" (Paris), nr. 3, pp. 139–149.
Lovinescu 2008 = Monica Lovinescu, *Etica neuitării*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Maticiuc 2014 = Cecilia Maticiuc, *Proza lui Aleksandr Soljenițîn. Un document artistic al Gulagului*, Iaşi, Editura Institutul European.
Miłosz 2008 = Czesław Miłosz, *Gândirea captivă*, traducere de Constantin Geambaşu, Bucureşti, Editura Humanitas.
Pelin 2001 = Mihai Pelin, *„Artur". Dosarul Ion Caraion*, Bucureşti, Editura Publiferom.
Pricop 2005 = Lucian Pricop, *Dicționarul esențial al exilului românesc*, Iaşi, Editura Do-Minor.
Săndulescu 2006 = Al. Săndulescu, *Literatura română şi comunismul*, în „România literară", nr. 34, p. 20.
Valea 2002 = Lucian Valea, *Generația amânată*, Cluj-Napoca, Editura Limes.

VIRGIL IERUNCA. EXILE AND POETRY

ABSTRACT

Many essential convergences can be pointed out between Albert Camus' destiny and ethics and Virgil Ierunca's life and way of living the exile. After a rather poor childhood, they have both been drawn to the left and, in their early youth, they became members of left movements or parties. In a few years, disappointed, they produced a radical break by leaving their respective countries (Algeria, Romania) and moving to France, where they became champions of the fight against totalitarian systems. However, the exile did not cease to be felt like a painful experience. Camus' volume of short stories *Exile and the Kingdom* refers by the last metaphor to the many different figures of the interior exile. Virgil Ierunca, in his turn, repeatedly and passionately spoke about the state of exile as a tense, limit situation implying responsibility, a free conscience and a relentless fight

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

against the forces that made him and thousands of his contemporaries lose their homeland. He also spoke about Camus, whom he considered the closest to his own views. Before 1947, in Romania, Virgil Ierunca had been a cultural journalist, a rebel against all official currents and a promoter of existentialism. In 1946 he inaugurated the difficult debate about the crisis of Romanian literature. From 1947 to 1990, in France, he added an even sharper edge to his journalism, which became very much politically involved; Paris made him grow into a real writer, whose essays, literary criticism and poetry evolved around the theme of exile and banned homeland.

Keywords: *Virgil Ierunca*, *Romanian exile 1947–1990*, *anticommunism*, *poetry*, *journalism*.

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)

BDD-A25178 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:56 UTC)